

Для посилання:

Тонконог Л. М. Навчально-методичне забезпечення та організація дошкільної іншомовної освіти в Україні [Текст] / Л. М. Тонконог // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 469–476.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОШКІЛЬНОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Л. М. Тонконог,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Постановка проблеми. Одним з важливих кроків до реформування і модернізації системи іншомовної освіти в Україні стало навчання іноземних мов (ІМ) у дошкільних навчальних закладах (ДНЗ). Наразі воно є необов'язковим, хоча і бажаним, компонентом дошкільної освіти і реалізується виключно за ініціативи установи (38%) або за бажанням батьків (47%), які (67%) погоджуються додатково оплачувати ці освітні послуги [1]. Раннє навчання ІМ відповідно до чинних стандартів запроваджується з другого класу (інтенсивність занять становить 2–3 години на тиждень). Водночас спеціалізовані школи з поглибленим вивченням цього предмета мають право вводити його до навчального плану ще з першого класу (годин на тиждень) [3]. Уже зараз на державному рівні обговорюється можливість упровадження нового стандарту, за яким навчання ІМ як обов'язкового загальноосвітнього предмета планується з першого, а другої мови – з другого класу [4; 5]. Отже, як бачимо, інтенсивне введення ІМ до навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів, починаючи з першого класу, сприяє доцільності проведення певної роботи у ДНЗ. Дослідники цієї проблеми зазначають (Т. К. Полонська [10], С. В. Соколовська [12]), що навчання іншомовного спілкування дітей 5–6-ти років цілком можливе.

Аналіз останніх досліджень. Проблема раннього навчання ІМ не є новою і почала цікавити науковців з другої половини ХХ ст. Це питання досліджували А. М. Богуш, Р. А. Дольнікова, Н. В. Імідадзе, Л. Д. Какушадзе-Мдінарадзе, Р. Ю. Мартинова, О. І. Матецька, С. А. Натальїна, В. М. Плахотник, Т. К. Полонська, В. Г. Редько, С. В. Роман, Ж. Ронже, А. Табуле-Келлер, Т. М. Шкваріна, зусиллями яких доведено ефективність раннього навчання ІМ від народження і до 6 років, розглянуто зміст на початковому етапі. Окрім того, Е. М. Верещагін, Л. С. Виготський, Л. В. Щерба розкрили причини двомовності дітей, О. Б. Бігич, О. О. Коломінова, З. М. Нікітенко досліджували особливості формування окремих компонентів мовних і мовленнєвих навичок і вмінь у молодших школярів, О. Й. Негневицька, З. Я. Футерман обґрунтували методику навчання англійської мови старших дошкільників на засадах комунікативного та ситуативного підходів, А. Ф. Гергель розкрила особливості інтегрованого навчання ІМ дітей 5–9 років за допомогою сюжетних текстів, О. Д. Рейпольська визначила педагогічні умови індивідуально-диференційованого підходу до навчання ІМ дітей дошкільного віку в різновікових групах, С. В. Соколовська створила методику навчання ІМ дітей шостого року життя на засадах особистісно-орієнтованого підходу.

Мета статті – дослідити та проаналізувати стан, особливості організації і навчально-методичне забезпечення дошкільної іншомовної освіти на сучасному етапі.

Основна частина. У лютому 2009 р. у Міністерстві освіти і науки України відбулася Всеукраїнська нарада з питань раннього навчання ІМ у ДНЗ та в початковій школі, за результатами якої були окреслені основні шляхи його удосконалення, що знайшли відображення в проекті «Плану дій щодо поліпшення якості вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та початковій школі загальноосвітніх навчальних закладів на 2009–2012 роки» [9]. Зокрема йшлося про напрями інтеграції ІМ у дитячі види діяльності, збереження наступності між дошкільною освітньою ланкою і початковою школою, створення достатньої кількості сучасних навчально-методичних комплексів, а також про

відповідне кадрове забезпечення. У травні 2011 року в Києві було організовано круглий стіл «Мовна освітня політика України», пріоритетним питанням якого знову стали переваги раннього навчання ІМ [4].

Дошкільля України представляє потужна мережа: 15 тисяч 414 ДНЗ різних типів і форм власності. Навчання ІМ реалізується лише у 898 з них, що становить 6% від загальної кількості. Найбільше таких закладів у м. Києві – 148, Дніпропетровській області – 90, Хмельницькій – 89, а найменше – у Чернігівській – 7, Кіровоградській – 2, Одеській – 2, і зовсім немає їх у Луганській області та м. Севастополі [1]. За нашими спостереженнями, у більшості дитячих установ запроваджено навчання англійської мови, і лише в деяких вивчаються німецька і французька.

Раннє залучення до вивчення ІМ – нагальна потреба, оскільки дитячий вік багатьма провідними педагогами і психологами (Л. С. Виготський, М. І. Жинкін, О. О. Леонтєв, О. Р. Лурія та ін.) вважається найсприятливішим для оволодіння мовами. Розглянемо деякі психофізіологічні особливості дошкільників, які свідчать на користь такого навчання. У цьому віці увага, пам'ять, мислення набувають довільної форми, стають вищими психічними функціями, відтак уможливають свідоме сприйняття матеріалу. Діти виявляють високий рівень пізнавальної потреби і схильні до аналізу, синтезу, дедукції, узагальнення, порівняння. У цей час у їхньому мозку формується окремий мовний центр, який сприяє ефективному засвоєнню мови. Як у вітчизняній (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн та ін.), так і в зарубіжній психології (Б. Уайт, Дж. Брунер, В. Пенфілд, Р. Робертс, Т. Еліот та ін.) наводяться дані про те, що дитина оволодіває ІМ легше, ніж доросла людина. Це можливо завдяки наявності у неї сензитивних («чутливих») періодів [2], які діти впродовж свого розвитку переживають. У кожному з них закладені певні можливості. У зв'язку з цим навчальний процес доцільно організувати у такий спосіб, щоб він відповідав можливостям дітей на певному етапі їхнього розвитку.

Навчання дошкільників ІМ – це особливий вид освітньої діяльності, у процесі якої діти не вивчають складових частин незнайомої для них мови, а одразу опановують її як засіб спілкування. Як справедливо зазначає Т. М. Шкваріна, через спілкування і мовленнєву діяльність дитина розвивається, виховується, пізнає світ і себе, тобто опановує все те духовне багатство, яке може дати їй процес іншомовної освіти [14]. Залучення до вивчення ІМ у цьому віці може вважатися підготовчим етапом до навчання у школі, що, в свою чергу, вимагає збереження наступності і партнерства в роботі ДНЗ і початкової школи, про що наголошувалося на підсумковій Колегії Міністерства і науки України у серпні 2010 року [7].

Наступність у психолого-педагогічних джерелах розглядається як один із найголовніших психолого-дидактичних принципів, який передбачає встановлення взаємозв'язків, зокрема, між дошкільною і початковою ланками освіти. Така взаємозалежність двох послідовних етапів забезпечує безперервність, а також перспективність навчального процесу. Вчені В. В. Давидов, О. Д. Рейпольська вважають, що наступність полягає у збереженні зв'язку між побудовою навчальних предметів у початковій ланці і життєвим досвідом, набутим дитиною під час перебування у ДНЗ [7].

Зі зміною парадигми підходів до навчання ІМ в умовах сучасної освітньої системи спостерігається перехід від дисциплінарної моделі до особистісно-орієнтовного навчання, де в центрі уваги перебуває дитина і її внутрішній світ. Відтак, метою іншомовної освіти дошкільників є сприяння повноцінному й своєчасному розвитку дитини, збагачення її інтелектуальної, вольової, емоційної, моральної сфер у процесі оволодіння основами іншомовного спілкування. Отже, навчання дошкільників іншомовного спілкування має здатність комплексно впливати на різноманітні аспекти їхнього розвитку.

Чого саме слід навчати дітей, визначається у змісті дошкільного навчання ІМ. Звернемося до літературних джерел за тлумаченням поняття «зміст освіти». У педагогічному словнику воно визначається як система знань, умінь і навичок, оволодіння якими сприяє розвиткові розумових і фізичних здібностей учнів, формуванню в них основ наукового світогляду і моралі, належної поведінки, підготовки до життя та праці [8]. Основною

стратегічною лінією у підготовці змісту вважається чітке визначення цілей і завдань навчання [10], що детермінуються стратегічними документами. Відповідно до цього обираються форми, методи і засоби навчання, здійснюється підготовка педагогічних кадрів, які забезпечують реалізацію змісту навчання. Під час добору саме для дошкільного навчання ІМ слід урахувати його підготовчий характер, достатність для реалізації визначеної мети. Водночас цей зміст може вважатись орієнтовним, бо він не чітко регламентований, і педагог може об'єктивно варіювати ним відповідно до наявних умов навчання, зокрема особливостей групи. Можливості опанування мовою на кожному ступені освіти обмежені, у зв'язку з цим виникає потреба в мінімізації змісту навчання, тобто кількісному обмеженні мовного і мовленнєвого матеріалу. Мінімізація змісту дошкільної освіти насамперед визначається знову-таки її підготовчим характером і спрямованістю на розвиток і формування особистості [14].

Аналіз чинних державних документів для ДНЗ: програми «Малютко», додатку до програм «Дитина в дошкільні роки» та методичних рекомендацій О. Є. Дем'яненко «Англійська для дітей», «Експериментальної базової програми розвитку дитини дошкільного віку», базової програми розвитку дитини «Я у світі», методичних рекомендацій з навчання дітей старшого дошкільного віку англомовного спілкування Г. В. Матюхи, методичних рекомендацій до програми виховання дітей дошкільного віку «Малютко» Т. К. Полонської дає підстави стверджувати, що майже всі вони містять окремі розділи або додатки щодо навчання ІМ. Існує лише одна програма навчання англійської мови дітей дошкільного віку під грифом Міністерства освіти і науки України: «Англійська мова для дітей дошкільного віку (програма, методичні рекомендації)», створена Т. М. Шкваріною [13]. Вона є складовою навчально-методичного комплексу для здійснення дошкільної іншомовної освіти й укладена з дотриманням усіх вимог щодо цього документу (орієнтація на нові історичні умови та реального споживача), враховує сучасні досягнення лінгводидактики і теорії дошкільної освіти. У ній обґрунтована доцільність розпочинати системне навчання англійської мови дітей старшого дошкільного віку, а також автором запропонована концепція і зміст орієнтовної програми, здійснено розподіл програмового матеріалу між заняттями.

Здійснений нами аналіз цієї програми засвідчив, що до її змісту включено таку тематику для спілкування дітей старшого дошкільного віку, яка враховує наступність між дошкільною установою й початковою ланкою загальноосвітньої школи. Дібрані ситуації для спілкування, на наш погляд, задовольняють потреби дошкільників, ураховують досвід учасників навчального процесу й відповідають їхнім віковим особливостям. Програма містить такі розділи: тематика спілкування; мовленнєва компетенція («Розмовляємо з англійськими друзями»); мовна компетенція («мовні кубики»); соціокультурна компетенція; результати навчально-виховної роботи [13]. Розглянемо їх детальніше (див. табл. 1).

Зазвичай, як і в школах, навчально-виховний процес у ДНЗ розпочинається у вересні. Основна форма навчання ІМ дітей дошкільного віку – це заняття, що, як правило, проводяться в групі (не більше 12 осіб). Час їх проведення визначається дошкільним закладом з урахуванням побажань батьків дітей і залежить від того, хто його проводить. Якщо з дітьми працює вихователь із правом викладання ІМ, то вирішення питання вибору зручного часу для навчання належить йому. За такого варіанту ІМ можуть використовуватися не лише в чітко регламентований час, а й протягом усього дня під час режимних моментів (прогулянок на вулиці, розваг в ігровому куточку тощо). В окремих закладах навчання здійснює спеціально запрошений педагог. У такому разі складається графік проведення занять [1]. З урахуванням власного досвіду, погоджуємося з думкою Т. М. Шкваріної щодо оптимальної кількості занять на тиждень: вона становить 3–4 заняття тривалістю 15–20 хвилин [13]. За умови саме такої організації освітнього процесу доцільно дотримуватися принципу поетапно-концентрованої організації навчання. Під час першого заняття відбувається вивчення нового матеріалу й формування рецептивних мовних навичок (розуміння мовлення вчителя та адекватна реакція – здебільшого щодо виконання певних дій), на другому і третьому – вправляння у спілкуванні, де формуються продуктивні

мовленнєві вміння, а четверте заняття присвячене, як правило, практиці спілкування й формуванню мовленнєвих умінь. Сучасні погляди на організацію навчального процесу в ДНЗ вимагають застосування принципів індивідуалізації, використання наочності, комунікативності, посильності, міцності засвоєння навчального матеріалу, врахування мовленнєвого розвитку дітей у рідній мові та її використання. Під час занять педагог використовує різноманітні матеріали, що сприяють ефективному засвоєнню мови. Зазвичай, вони поділяються на основні (об'єднані у навчально-методичний комплекс), усі інші додаткові (допоміжні). Для навчально-методичного комплексу вчителя обов'язкові такі компоненти: державний стандарт із освітньої галузі «Іноземна мова»; програма, рекомендована Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України; книга для вчителя; технічні засоби навчання. До навчально-методичного комплексу учня включені книга для учнів; роздатковий матеріал; аудіо- і відеоматеріали, комп'ютерні програми тощо.

Таблиця 1
Зміст навчального матеріалу для навчання ІМ дітей дошкільного віку

Компетенції і результати навчально-виховної роботи	Тематика і ситуації спілкування
Мовна компетенція	«Давайте познайомимось», «Моя сім'я», «Тварини і птахи», «Їжа. У магазині», «Іграшки. День народження», «Робочий день. Частина тіла», «Будинок. Меблі», «Пори року. Одяг»
Мовленнєва компетенція	Реалізується у процесі засвоєння мовленнєвих зразків («мовних кубиків»). Основи лексичної, граматичної і фонетичної компетенцій формуються під час роботи з «мовними кубиками»
Соціокультурна компетенція	Опрацювання норм поведінки і правил етикету, прийнятих не лише в Україні; розучування дитячих пісень, віршів, римівок та інших форм дитячого фольклору країни, мова якої вивчається
Результати навчально-виховної роботи	<p>Аудіювання. У межах мовного мінімуму діти розуміють на слух мовлення викладача у нормальному темпі, інших дітей та звукозапис.</p> <p>Говоріння. Діалогічне мовлення: вміють ставити запитання і відповідати на них згідно з простою ігровою ситуацією чи за змістом малюнка у межах програмового мовного матеріалу, реагувати на репліки, розпорядження і пропозиції вчителя (1–2 репліки правильно оформлені у мовному аспекті).</p> <p>Монологічне мовлення: роблять з теми повідомлення, описують предмети і ситуативні малюнки у межах програмового матеріалу (2–3 речення правильно оформлені у мовному аспекті)</p>

Провідною діяльністю дітей дошкільного віку є гра. Як зазначає О. Ю. Протасова, навчання дошкільників має бути організоване в ігрових умовах «чарівної казки» [13]. Відвідані нами заняття у кількох ДНЗ м. Ніжина були організовані відповідно до сюжетних ліній, коли за основу взяті відомі казки, наприклад, «Рукавичка», а також казкові персонажі – Вінні Пух, плюшевий ведмедик, Міккі Маус та ін., – які розмовляють вустами педагога англійською мовою. Вихователям удалося «оживити» процес проведення занять, виконуючи водночас театралізовані ролі. Спочатку діти виступали лише в ролі спостерігачів, вивчаючи героїв й аналізуючи їхні вчинки, а згодом активно брали участь у таких діях. Утім, важливою умовою організації гри є чітке розуміння її правил й усвідомлення кінцевого результату, наприклад, виконавши правильно завдання, їм дозволять ступити на корабель, який попливе у захоплюючу подорож. У такий спосіб вони збагачують власний досвід і враження, вчать імітувати. Отже, мова вивчається через особисту діяльність дітей на заняттях, під час

керованого вчителем спілкування. Цілком природним є те, що дитині має бути цікаво мимовільно пригадувати інтонаційні зразки, вправлятися у вимові іншомовних звуків, слів, фраз. У процесі ігрової діяльності вони аналізують, порівнюють, запам'ятовують, відтворюють тощо. Водночас діти залишаються відкритими і вчаться таким якостям, як витримка, впевненість, сміливість, вміння працювати не лише індивідуально, а й в групі.

Ефективність будь-якого навчання, а особливо на початковому етапі, безпосередньо залежить від його організатора, педагога. В Україні, як і в багатьох країнах світу, поширена практика підготовки вчителів за поєднаними спеціальностями, що здійснюється, як правило, у трьох типах ВНЗ: 1) у педагогічних коледжах (училищах), які готують учителів початкових класів або вихователів ДНЗ з правом викладання ІМ; 2) у педагогічних (лінгвістичних) університетах (інститутах); 3) на факультетах іноземної філології класичних університетів. Цілком поділяємо думку І. О. Зимньої про те, що педагог для раннього навчання ІМ своїми професійними, особистісними, комунікативними якостями має відрізнитися від інших [3]. Інакше кажучи, навчати дітей дошкільного віку мають найбільш підготовлені і схильні до роботи з дітьми вчителі. За даними, озвученими на нараді Міністерства освіти і науки України з питань вивчення ІМ, у дошкільних закладах і початковій школі загальноосвітніх навчальних закладів, яка відбулась у лютому 2009 року, у дитячих садках ІМ навчають дітей 608 педагогічних працівників. Майже всі вони мають спеціальну освіту: вихователь з правом викладання ІМ або вчитель початкових класів та ІМ (поєднана спеціальність) [1].

На жаль, результати педагогічних спостережень (Г. В. Матюха, Т. К. Полонська, В. Г. Редько, Т. М. Шкваріна) засвідчують суперечність між зростаючими вимогами до якості іншомовної освіти і недостатньою розробленістю навчально-методичних комплексів для дошкільників. Вивчивши сучасний перелік навчальних видань, рекомендованих Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України [6], знаходимо єдиний посібник для вчителів «Заняття з англійської мови у дошкільному навчальному закладі (теорія і практика)» (2003) – укладач Т. М. Шкваріна. Щодо інших навчально-методичних матеріалів, то протягом останніх років було подано тільки один методичний посібник «Як навчити дитину англійської мови» та мультимедійні освітні комплекси, комплекти початкових програм «English+Kids», «Multikid», «English Adventures» компанії «EduSoft» [1].

Ситуацію погіршує також і те, що у фахових періодичних виданнях рідко з'являються публікації щодо раннього навчання ІМ, зокрема у дошкільній ланці. Здійснений нами аналіз журналів «Іноземні мови в навчальних закладах» та «Іноземні мови» за останні п'ять років засвідчив, що частка саме такої інформації становить лише 2,2% і 1,2% відповідно. Зрозуміло, що з огляду на зростаючі потреби у ранньому навчанні ІМ, цього недостатньо. Сподіваємося, що в майбутньому цьому питанню буде приділятися значно більше уваги.

Висновки. Отже, раннє навчання ІМ свідчить про якісно нову ступінь в іншомовній освіті України. На жаль, нині ситуація є такою, що не в усіх ДНЗ діти мають змогу вивчати мови. Покладено лише початок розвитку й інтенсифікації цієї сфери: проведення нарад при Міністерстві освіти і науки у лютому 2009 року, у серпні і листопаді 2010 року, організація круглого столу у травні 2011 року. Наразі все ще спостерігається дисбаланс між зростаючими потребами суспільства у якості вивчення мов і навчально-методичним забезпеченням цього процесу і наявністю спеціалістів дошкільного профілю з правом викладання ІМ. Упевнені, що найближчим часом у зв'язку з реформуванням середньої освіти, більше уваги приділятиметься навчанню ІМ дошкільників.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо у пошуку оптимальних шляхів удосконалення процесу іншомовного навчання дітей дошкільного віку.

Література

1. Вакарчук І. Вивчаючи іноземну мову з дитинства – реалізуємо рівний доступ до якісної освіти. Вступне слово на нараді МОН України з питань вивчення іноземних мов у дошкільних закладах та початковій школі загальноосвітніх навчальних закладів [Текст] / І. Вакарчук // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2009. – № 2. – С. 4–8.

2. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии [Текст] / Л. С. Выготский. – Спб. : Союз, 1997. – 224 с.
3. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе [Текст] / И. А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1991. – 222 с.
4. Іноземні мови: коли і як вивчати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita>
5. Курс на плюрилінгвізм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita>
6. Лист (№ 1/9–480, 07.07.2010 р.), Перелік. Міністерство освіти і науки України щодо навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки для використання в навчально-виховному процесі у дошкільних, загальноосвітніх та спеціальних навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>
7. Лобода О. В. Актуальність проблеми наступності у навчанні іноземної мови старших дошкільників і учнів початкової школи [Текст] / О.В. Лобода // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 4. – С. 40–43.
8. Педагогічний словник [Текст] / [за ред. М. Д. Ярмаченка]. – К. : Пед. думка, 2001. – 514 с.
9. План дій щодо поліпшення якості вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та у початковій школі загальноосвітніх навчальних закладів на 2009–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ostriv.in.ua
10. Полонська Т. К. Навчання іноземної мови дітей шестирічного віку в умовах дитячого садка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 [Текст] / Тамара Костянтинівна Полонська. – К., 1993. – 189 с.
11. Редько В. Г. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів початкової школи : монографія [Текст] / В. Г. Редько. – К : Генеза, 2006. – 136 с.
12. Соколовська С. В. Особистісно-орієнтований підхід у навчанні іноземної мови дітей шостого року життя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 [Текст] / Світлана Володимирівна Соколовська. – К., 2005. – 221 с.
13. Шкваріна Т. М. Англійська мова для дітей дошкільного віку (програма, методичні рекомендації) : [навч. посіб. для вчителів раннього навчання англійської мови, студ. вищ. пед. навч. закл.] [Текст] / Т. М. Шкваріна. – Умань : Вид.-поліграф. під-во, 2003. – 120 с.
14. Шкваріна Т. М. Методика навчання іноземної мови дошкільників : навчальний посібник [Текст] / Т. М. Шкваріна. – К. : Освіта України, 2007. – 300 с.

Автор вивчає й аналізує сучасний стан та організацію дошкільної іншомовної освіти в Україні. В статті висвітлюється питання змісту навчання іноземним мовам дітей дошкільного віку.

Ключові слова: дошкільні навчальні заклади, іноземні мови, навчально-методичне забезпечення.

Автор изучает и анализирует современное состояние и организацию дошкольного иноязычного образования в Украине. В статье освещён вопрос содержания обучения иностранным языкам детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: дошкольные учебные заведения, иностранные языки, учебно-методическое обеспечение.

The author analyses and highlights the problem of the contemporary preschool foreign languages education state and its organization. In the article it is also made a close study of the contents of such early language learning.

Keywords: preschool education, foreign language, teaching resources.